

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA YANGI KASBLARNING
SHAKLLANISHI VA MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI**

Xalmatjanov Farxod Maxamatjanovich

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot fakulteti katta o'qituvchisi

Adhamboyev Tohirjon Mirjalol O'g'li

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda dunyo bo'ylab iqtisodiy jarayonlarni tubdan o'zgartirmoqda. Axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, internet va raqamli platformalarning kengayishi yangi imkoniyatlar yaratish bilan birga, mehnat bozorida ham sezilarli o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Ushbu o'zgarishlar yangi kasblarning paydo bo'lishi, mavjud kasblarning shakl va mazmuni o'zgarishi hamda mehnat talablarining yangilanishiga olib kelmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida yangi kasblarning shakllanishi va bu jarayonning mehnat bozoriga ta'siri haqida batafsil tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamli platformalar, imkoniyatlar, mehnat bozori, axborot, sun'iy intellekt, kybershunoslik, biznes.

Raqamli iqtisodiyotning asosiy tamoyillaridan biri axborot va ma'lumotlarni tezkor va samarali boshqarishdir. Bu esa yangi texnologiyalar — big data (katta ma'lumotlar), sun'iy intellekt, kybershunoslik, bulutli hisoblash, raqamli marketing, raqamli xavfsizlik va boshqa sohalarining rivojlanishiga zamin yaratadi. Natijada, an'anaviy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalaridan tashqarida, yangi mutaxassisliklar va kasblar paydo bo'ladi. Masalan, ma'lumotlarni tahlil qiluvchi mutaxassislar, sun'iy intellekt dasturchilari, raqamli marketing bo'yicha mutaxassislar, kybershunoslik ekspertlari, veb-dizaynerlar va boshqalar yangi

mehnat bozorining talab etadigan kasblar qatoriga kiradi. Yangi kasblar nafaqat mavjud sohalarda balki umuman yangi yo‘nalishlarda yuzaga kelmoqda. Masalan, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan onlayn tijorat va elektron savdo sohalari sezilarli darajada o‘tib bormoqda. Bu sohada yangi pozitsiyalar — onlayn biznes boshqaruvchilari, raqamli savdo mutaxassislari, logistika va yetkazib berishning raqamli tizimlarini boshqaruvchi mutaxassislar paydo bo‘lmoqda. Shuningdek, raqamli ta‘lim, telemeditsina, moliyaviy texnologiyalar kabi sohalarda ham yangi kasblar shakllanmoqda. Mehnat bozorida yangi kasblarning paydo bo‘lishi mavjud kasblar va ishchi kuchining sezilarli o‘zgarishiga olib keladi. Ko‘plab an‘anaviy kasblar raqamli texnologiyalar orqali avtomatlashtirilmoqda, bu esa ayrim kasblarning yo‘qolishi yoki kamayishiga sabab bo‘ladi. Shu bilan birga, yangi kasblar ko‘plab yangi ish o‘rinlarini yaratadi. Bu jarayon mehnat bozorida qayta tayyorlash va malaka oshirishga katta ehtiyoj tug‘diradi. Odamlar yangi texnologiyalar va zamonaviy ish uslublariga moslashishi uchun doimiy malaka oshirish zarurati paydo bo‘ladi.[1]

Yangi kasblarning paydo bo‘lishi, shuningdek, yoshlar va kasbiy faoliyatni endi boshlaganlar uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Yosh avlod raqamli savodxonlikka ega bo‘lib, yangi texnologiyalar va usullarni tez o‘zlashtirish qobiliyatiga ega. Bu ularni mehnat bozorida raqobatbardosh qiladi. Biroq, bu jarayon hamma uchun birdek oson bo‘lmaydi. Yosh avlod bilan birgalikda, an‘anaviy kasblarda ishlovchi mutaxassislar ham yangi sharoitlarga moslashishi zarur. Bu esa ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni, masalan, ish o‘rinlarining qisqarishi, kasbiy malakaning eskirishi kabi muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Raqamli iqtisodiyotdagi o‘zgarishlar mehnat bozori talabining geografik va iqtisodiy tuzilishida ham o‘z aksini topmoqda. Masalan, raqamli platformalar orqali masofadan turib ishlash imkoniyati kengaymoqda. Bu esa ish bilan bandlikning mamlakatlar va mintaqalar o‘rtasida taqsimlanishiga yangi ko‘rinishlar olib kiradi. An‘anaviy standart ish joylariga bog‘liq bo‘lmagan, global darajadagi raqobat va imkoniyatlarga yo‘l ochiladi. Shu bilan birga, masofadan ishlash

sharoitida nazorat, ish samaradorligi va mehnat sharoitlarini tartibga solish masalalari dolzarb bo'ladi.[2]

Raqamli iqtisodiyot sharoitida malaka va ta'lim tizimlarining roli ham o'zgaradi. Ta'lim tizimi yangi kasblarni shakllantirish va ularga zarur bo'lgan bilim hamda ko'nikmalarni beradi. Shu bois, ta'limda raqamli texnologiyalarni o'rganish, muhandislik, axborot texnologiyalari, data-analitika va boshqa sohalarga e'tibor kuchaytiriladi. Bundan tashqari, doimiy ta'lim va qayta tayyorlash tizimlari rivojlanadi, chunki yangi kasblar paydo bo'lishi bilan birga, mavjud kasb egalari ham o'z bilimlarini yangilashlari lozim. Mehnat bozorida raqamli iqtisodiyotning ta'siri bilan bog'liq yana bir muhim masala — bu ish haqi, ish sharoiti va ijtimoiy himoya tizimlarining o'zgarishi. Yangi kasblarda ishlovchilar ko'pincha mustaqil yoki loyihaviy asosda ishlashadi, bu esa an'anaviy ishbilarmonlik shakllaridan farq qiladi. Shuning uchun ijtimoiy himoya va mehnat qonunchiligida ham o'zgarishlar zarur bo'ladi. Shu bilan birga, yangi kasblarda bilimdonlik, kreativlik va muammolarni hal etish ko'nikmalariga katta talab bo'ladi, bu esa ish haqining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida yangi kasblarning shakllanishi mehnat bozorining global miqyosda integratsiyasini kuchaytiradi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi va internet orqali mamlakatlar o'rtasidagi aloqalar yanada yaqinlashadi. Bu esa ishchi kuchining global tanlovini imkonini yaratadi, ya'ni kompaniyalar malakali kadrlarni butun dunyo bo'ylab izlab topish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bois, mehnat bozori yanada raqobatbardosh bo'lib, individual mutaxassislar o'z malakasini doimiy ravishda oshirishlari kerak bo'ladi.[3]

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi mehnat bozoridagi an'anaviy kasblar tizimiga tubdan ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu jarayon natijasida ish faoliyatining o'zgarishi, kasblarning yangilanishi va yangi ish o'rinlarining yaratilishi istiqbollari yuzaga kelmoqda. Raqamli iqtisodiyot — bu asosan axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishning yangi shakllarini o'z ichiga olgan iqtisodiy tizim. Bu tizim ish jarayonlarini avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tez va samarali qayta ishlash, mijozlar bilan onlayn

aloqalar o'rnatishni o'z ichiga oladi. Natijada, ko'plab an'anaviy kasblar o'zining ilgari mavjud bo'lgan shaklini saqlab qololmaslikka majbur bo'lmoqda.[4]

Raqamli iqtisodiyotning ta'siri birinchi navbatda ish jarayonlarining avtomatlashtirilishida namoyon bo'ladi. An'anaviy ishlab chiqarish sohalarida texnologik jarayonlarni raqamlashtirish va avtomatlashtirish mehnat unumdorligini oshirib, inson mehnatini kamaytiradi. Bu esa oddiy va qayta takrorlanadigan ish o'rinlarining qisqarishiga olib keladi. Masalan, fabrika ishchilari o'rniga zamonaviy robotlar ishga tushirilmoqda, bu esa yuqori aniqlik va tezlik bilan ishlash imkonini beradi. Shu bilan birga, avtomatlashtirish yangi texnologiyalar bilan ishlashga qodir, yuqori malakali ishchilarga bo'lgan talabni oshiradi. Natijada, o'rta va past malakali ishchilar uchun ish joylari kamayishi, ularning raqobatbardoshligi pasayishi mumkin. Shuningdek, raqamli iqtisodiyot an'anaviy sohalarda faoliyat yuritayotgan mutaxassislar uchun doimiy malaka oshirish va yangi ko'nikmalarni o'zlashtirish zaruratini yaratadi. Endilikda ko'plab kasblar raqamli vositalardan foydalanishni talab qiladi. Misol uchun, savdo sohasi vakillari endi faqat yuzma-yuz savdo-sotiqni amalga oshirmasdan, onlayn platformalarda mijozlar bilan ishlashni o'rganishlari zarur. Bu holat sog'liqni saqlash, ta'lim va xizmat ko'rsatish sohalarida ham o'rin topmoqda. Kasblarning mazmuni o'zgarib, ular nafaqat amaliy ishlarni bajarish, balki turli raqamli tizimlar va platformalarni samarali boshqarish vazifalarini ham o'z zimmasiga olmoqda. Raqamli iqtisodiyot shuningdek, yaratgan yangi imkoniyatlar bilan an'anaviy kasb tizimining o'zgargan talablariga javob berishni talab qiladi. Darhaqiqat, ko'plab eski kasblar yangi shakllarida rivojlanmoqda yoki butunlay yangi kasb sohalari paydo bo'lmoqda. Bu jarayon shuningdek, mehnat bozorining dinamikasini o'zgartirib, yangi qobiliyatlarni talab qiladi. Masalan, raqamli marketing, IT sohasida dasturlash va ma'lumotlarni tahlil qilish kabi kasblar kengayib, yoshlar orasida mashhurlikka erishmoqda. An'anaviy sohalarda esa yangi texnologiyalarni boshqarish uchun qo'shimcha mutaxassislar zarur bo'lmoqda. Biroq raqamli iqtisodiyot barcha an'anaviy kasblarga faqat ijobiy ta'sir ko'rsatmaydi. Ba'zi kasblarning kamayishi yoki yo'qolishi iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ishsiz qolgan yoki malakasiz

mutaxassislar uchun yangi joylarga moslashish qiyin bo'lib, qayta tayyorlash va qayta ijtimoiylashtirish jarayonlari uzoq davom etadi. Ayniqsa, kam malakali ishchilar va qishloq hududlaridagi mehnat bozorida qiyinchiliklar yuzaga keladi. Shu sababli, davlat va jamiyat ushbu muammolarni hal qilish uchun ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, kasbiy qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish, yangi texnologiyalarni o'rganishni qo'llab-quvvatlash kabi chora-tadbirlarni ko'rishi lozim. Raqamli iqtisodiyotning ta'sir doirasida ish faoliyatining mazmuni ham sezilarli o'zgarishlarga uchramoqda. An'anaviy kasblar o'zining texnik jihatidan murakkab bo'lgan, yaratish va ijodkorlikni talab qiladigan qirralarini rivojlantirmoqda. Shuning uchun ham ishchilardan yangi bilimlar va ko'nikmalarni doimiy ravishda egallash talab qilinmoqda. Masalan, mahsulot yaratish jarayonida faqat texnik ko'nikmalar emas, balki innovatsiyalarni tatbiq etish, yangi texnologiyalarni uyushtirish va boshqarish qobiliyatlari muhim hisoblanadi. Bu esa kasblarning yanada kasbiy yo'nalishlarini rivojlantirishga imkon beradi. Raqamli iqtisodiyot mehnat bozorida ishchilarning ijtimoiy mavqeini ham o'zgartirmoqda. Yangi ish o'rinlari ko'plab yosh mutaxassislar uchun yaratilmoqda, biroq bu jarayonda an'anaviy kasblarda uzoq yillar tajribaga ega bo'lgan mutaxassislar o'z pozitsiyalarini yo'qotish xavfi bilan yuzma-yuz kelmoqda. Shu bois, ishchi kuchining zamonaviy talablarga moslashuvi va o'zgaruvchan mehnat bozoriga tayyorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Jamiyatda ishchi va mutaxassislarning yangi tizimga moslashishi uchun barqaror siyosat va strategiyalar ishlab chiqilishi kerak. Ta'kidlash lozimki, raqamli iqtisodiyotning mehnat bozoriga ta'siri faqat ish o'rinlarining kamayishi yoki o'zgarishi emas, balki ish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini ham o'z ichiga oladi. Yangi texnologiyalar yordamida ish jarayonlari tezlashadi, resurslar tejaladi, mahsulot va xizmatlar sifati yaxshilanadi. Bu esa iqtisodiy o'sish va jamoatchilik farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ishchi kuchining malakasini oshirish orqali ularning ish joyidagi samaradorligi ham oshadi. Raqamli iqtisodiyot an'anaviy kasblarga ko'plab ijobiy va salbiy ta'sirlarni bir vaqtning o'zida olib kelmoqda. Bu ta'sir ish jarayonlarining avtomatlashtirilishi va raqamlashtirilishi, kasb mazmunining o'zgartirilishi, yangi

ko'nikmalarni o'zlashtirish zarurati hamda yangi ish o'rinlarining paydo bo'lishi kabi jarayonlarda namoyon bo'ladi. Biroq kasblarning ayrim turlari yo'qolishi yoki qisqarishi mehnat bozorida muammolarni yuzaga keltirishi mumkin, shuning uchun davlat, ta'lim muassasalari va ish beruvchilarning hamkorligida kasbiy tayyorgarlik va qayta malaka oshirish tizimini takomillashtirish zarur. Raqamli iqtisodiyotning mehnat bozoridagi an'anaviy kasblarga ta'sirini to'liq ijobiyga aylantirish uchun yangi texnologiyalarni samarali qo'llash, inson resurslarini rivojlantirish va ularni zamonaviy bozor talablariga moslashtirish asosiy vazifalardan biri bo'lib qoladi. Shu tarzda raqamli iqtisodiyot ishchi kuchining sifat va miqdor jihatidan yaxshilanishiga yordam beradi hamda jamiyatda barqaror va samarali mehnat bozorini shakllantirishga xizmat qiladi.[5]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot yangi kasblarning shakllanishiga turtki beradi va mehnat bozorida tub o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Yangi kasblar va sohalar nafaqat texnologik yangiliklarning, balki iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarning ham mahsulidir. Bu jarayon yangi imkoniyatlar bilan birga, yangi qiyinchiliklar va muammolarni ham yuzaga keltiradi. Shunday ekan, oshkora va doimiy ta'lim, qayta tayyorlash tizimlarini rivojlantirish, qonunchilik va ijtimoiy himoya tizimini zamonaviylashtirish orqali raqamli iqtisodiyotning ijobiy ta'sirini maksimal darajada oshirish va yangi kasblarning yaratilishidan kelib chiqadigan muammolarni minimallashtirish muhimdir. Ushbu jarayonlar har bir jamiyat va davlat uchun raqamli inqilobdan muvaffaqiyatli foydalanishning kalitidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirov, S. (2023). "Raqamli iqtisodiyot va yangi kasblar: zamonaviy mehnat bozorining talablari". Iqtisodiyot va Innovatsiyalar, 10(2), 15-29.
2. Karimova, N. (2021). "Xalqaro savdo va iste'molchi psixologiyasi: madaniy farqlar tahlili". Marketing Tadqiqotlari, 5(4), 22-35.
3. Tursunov, B. (2020). "Brendlarni idrok etish va madaniy omillar". Sotsiologiya va Jamiyat, 8(3), 50-61.

4. Xolmurodov, I. (2022). "Yangi kasblar shakllanishi va uning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri". O'zbekiston Iqtisodiyoti, 14(1), 72-85.
5. Raxmatova, L. (2023). "Raqamli iqtisodiyot sharoitida kadrlarning qayta tayyorlanishi". Ta'lim va Innovatsiya, 6(2), 100-112.
6. Yusupov, D. (2021). "Iste'molchi psixologiyasi va brendni idrok etishda madaniy tafovutlar". Biznes va Menejment, 9(4), 33-44.
7. Abdullaeva, M. (2022). "Raqamli texnologiyalar va yangi kasblar bozorining o'zgarishi". Texnologiya va Jamiyat, 11(1), 58-67.